

# EMIL VACHEK

2. 2. 1889 – 1. 5. 1964

Prozaik, dramatik a novinář Emil Vachek se narodil 2. února 1889 v Hradci Králové jako čtvrté a poslední dítě v chudé rodině dělníka. Ještě mu nebylo šest let, když otec zemřel a matka s nejstarším synem musela živit rodinu. Přesto začal studovat na hradecké reálce, kde založil literární kroužek a organizoval vydávání studentského litografického časopisu *Revue nejmladších*. V roce 1905 byl nucen pro neshody s katechetou (kvůli článku v *Revui*) ze školy odejít a na krátko se stal studentem hradecké obchodní akademie. V roce 1906 se matka se dvěma nejmladšími syny přestěhovala do Prahy. Zde Vachek navštěvoval soukromou obchodní školu, studia však nedokončil a věnoval se novinářině. Roku 1911 nastoupil do redakce *Práva lidu* a prošel takřka všemi rubrikami. Uveřejňoval divadelní a filmové referáty, otiskoval povídky a v roce 1925 zde vycházel na pokračování jeho knižně nepublikovaný román *Poslední internacionála*. Vedle *Práva lidu* spolupracoval i s dalšími listy: v *Práci* otiskoval divadelní referáty, ve *Volné myšlence* literární studie, redigoval *Památník dělnické olympiády*, *Dělnický kalendář československé sociálně demokratické strany dělnické*, dále literární plzeňskou revue *Pramen*, či týdeník *Nová Svoboda*. Zároveň přispíval do *Sportu*, satirického časopisu *Kopřivy*, *Zvonu* (1920-1921 zde na pokračování knižně nepublikovaný román *Moc*), *Zlaté Prahy* (1922 zde na pokračování román *Kovadlina*), *Tvorby*, *Panoramy*, *Českého slova* (1933 zde na pokračování *Zlá minuta*), *Literárních novin*, *Lidových novin* (1929-1930 zde román *Čtyřicetiletý*), *Ilustrovaného zpravodaje* (1929 zde na pokračování *Divoké srdce*, 1935 knižně nepublikované romány *Milionář*, *Micka*), *Lady* (1912 zde na pokračování knižně nepublikovaný román *Moc profesora Solomitnikova*) a dalších. Přispíval též pod pseudonymy (Ludvík Chládek, Litnov) a šiframi (EV, V, ax, ach). Ve 30. letech byl Vachek literárním ředitelem nakladatelství ELK, později jeho místopředsedou. Zároveň se stal hlavním literárním poradcem nakladatelství Sfinx, kde též řídil knihovny *Pyramida* a *Svět*. Postupně se věnoval pouze literatuře.

Vachkovo literární dílo, „v jehož vývoji se zračí všechny románové tvorby evropské posledního údobí ... od naturalismu přes duhamelovský humanismus k románu utopickému“, řečeno slovy B. Václavka, je neobyčejně rozsáhlé a tematicky i žánrově různorodé. Je motivováno psychologicky a opírá se o novinářskou zkušenost a autorovu znalost rozdílných sociálních prostředí. Na stránkách svých knih se Vachek snaží odhalit příčiny ztroskotání lidských existencí a postihnout psychickou a morální situaci člověka. Ze soukromí i veřejnosti tak vyplouvají jedinci, kteří se jedním rysem charakteru vysunují ze společenské řady. Libuje si

v obšírných popisech a podrobnostech lidských chtíčů a pudů, zkoumá duše vrahů a nevěstek, mrzáků a zlodějů, tká tragédie msty, krve, manželství a žárlivosti a roztáčí děj kolem pohlaví a smyslnosti. Všem jeho románům je společná postřehová hbitost, úsilí o epičnost, příběhová pestrost a rušnost.

Počáteční fáze Vachkovy tvorby, vyjma povídkové prvotiny *Za frontou* (1916), složené z popisných novinářských črt a obrázků, odráží autorovo akceptování naturalistického determinismu. V příbězích s ovzduším nicoty, zmaru a umírání autor nechává své hrdiny podléhat zlu, neřesti, bídě a posléze i smrti, většinou v bezútěšné atmosféře společenské spodiny. Tak je tomu v souborech *Dech smrti* (1920), *Vražda manželstvím a jiné motivy* (1922), *Manželství s mrtvým a jiná próza* (1924), obsahující řadu rozmanitých povídek. Téhož druhu je i napínavě koncipovaný román *Sup* (1920), obsáhlý naturalisticky zevrubný letopis hořké proměny, kterou v bytosti mladého židovského obchodníka způsobí vlivy nepřátelského prostředí. Krátce po něm následoval román *Cestou do nebe* (1921, přepracován pod názvem *Puberta*, 1934), v němž autor na příběhu studenta zmateného láskou ke dvěma ženám, žižkovské prostitutce a patricijské herečce, ukazuje, že pudy a vášně jsou v obou společenských kruzích stejné. Pevným slohem je podána *Vzpouza proti bohu* (1921), nevelká zkazka z antického prostředí, v níž oslava lásky, jejíž náplní života se stalo neustavičné smyslové opojení, stojí proti přirozenému určení lásky, která se nakonec mstí zničením. Myšlenku o závislosti lidského osudu na podmínkách společenského soužití spisovatel zřetelně vyjádřil románem *Kovadlina* (1923), v němž je zobrazen obrat v životě mladého člověka z bohaté měšťácké rodiny, jeho útěk z duchamorného manželství a z ovzduší zvrhlé civilizace do venkovské přírody. Z podobných zdrojů vyvěrá také trilogie *Chám Dynybyl* z let 1926-1931 (I. *Červená zahrada*, 1926, II. *Svatá*, 1929, III. *Dvanácti hlasy ano*, 1931). V tomto cyklu autor představil typ plebejského, vitálního a smyslného člověka, zahradníka Dynybyla, deroucího se bezohledně za společenským postavením a bohatstvím. Jeho kariéra ale končí vlivem osudových sil a temných vášní krutou prohrou a podle zákonů naturalismu jej dovede až na popraviště. K vrcholům patří psychologický román *Krev nevolá o pomstu* (1934, v dramatické úpravě s F. Tetauerem 1935), řešící mravní otázku, zda z hlediska mírového práva a lidskosti je vražda za války omluvitelná.

Vachkova záliba ve spletitých příbězích postavených na morálních zápletkách a kresbě výjimečných charakterů se uplatnila především v psychologických románech. V nich zkoumá duše a jednání často vyšinutých jedinců, násilníků, dravců, požitkářů a slabochů, střetávání jejich protilehlých stavů a pocitů, rozpory svědomí nebo protikladné vlastnosti členů rozvětvené rodiny. Téměř mikroskopicky v nich rozebírá příčiny ztroskotání postav a v několika případech se pokouší odkrýt i morální a politickou prohnitost vládnoucích vrstev. Zmechanizované a nekulturní pojetí života v imperialistickém státě analyzoval již v utopicko-satirickém *Pánu světa*

(1925), kde zobrazil s děsivou předvídavostí nebezpečí rozpínavé moci. Román pojednává o geniálním prostředku židovského průmyslníka, jímž by byly ze světa odstraněny bída, hlad a válka. Erotický příběh *Parazit* (1930, přepracován pod názvem *Velbloud*, 1946) podává obraz mravně vykořeněných intelektuálů, korupce a intrikaření, *Život na splátky* (1936) zas kritiku sociálních poměrů v rámci sledování údělu citově strádajícího děvčete. Daň tehdy módnímu freudismu přinesl *Nepřítel v těle* (1936), psychoanalytická studie emocionálně a morálně labilního emigranta z nacistického Německa. Společenské poměry maloměsta zrcadlí román *Student Kosman* (1940). Románem *Hnízdo* (1943), který je oslavou soudružnosti rodiny, dospěl spisovatel k rozboru mravních společenských otázek.

K základním dějovým hybatelům Vachkových příběhů patřilo především sledování vášni a milostných vztahů mezi postavami, ať již se promítalo do touhy po nekonvenční lásce nebo do požívačnosti, do ztráty iluzí nebo do studií žárlivosti. Autorovy psychologické rozborů se zaměřují především na niterný rozvrat hrdinů podléhajících milostné vášni. To lze nalézt v *Divokém srdci* (1930), nebo moralistně zaměřeném románu *Čtyřicetiletý* (1930), jehož hlavní osou je pohlavnost a touha po majetku. *Žebrácká láska* (1934) je příběhem ponížení stárnoucí dcery podivínského architekta, fanatika mužské samovlády, která jeho smrtí náhle ztratí své životní cíle. Neobvyklý námět dvojího života ženy ze zdánlivě spořádaného manželství řeší román *Žil jsem s cizinkou* (1938).

Významnou součástí Vachkova díla jsou práce humoristické a satirické. Psal tradiční humoresky, manželské, spisovatelské, ironické grotesky o lidských chybách i satirické romány z prostředí pražských tančiren a českého maloměsta. Že se na temné stránky života a na společnost polosvěta dovedl podívat také okem satirika a humoristy, dosvědčuje jeho druhá vydaná kniha *Řešeto* (1918), na jejíž linii navazují humoresky *Hodný král a statečný voják* (1925). V obou povídkových souborech ironizuje poměry v c.k. armádě, politické šarlatánství, burzovní a bankovní spekulace a rozmařilost velkoburžoazie. S lidským pochopením a shovívavým humorem sleduje slabosti obyčejných řemeslníků, úředníků a podivných existencí. Jako dlouholetý redaktor rubriky *Ze soudní síně* znal pochopitelně dobře pražské podsvětí. Román *Svatba v Absinth-baru* (1925), v němž projevil bezprostřední radost z vyprávění a cit pro vtip a komiku, zalidnil figurkami nucenými si vydělávat na živobytí způsoby ne zcela počestnými. Nejvýznamnějším dílem této linie a zároveň nejvydávanější a nejpřekládanější Vachkovou knihou se stala ironická humoreska z pražské periferie *Bidýlko* (1927, autorem dvakrát zdramatizovaná jako *Lišák Stavinoha*, 1928, přepracován 1955), zachycující nejlepší stránku lidské duše, její vrozenou dobrotu, nezištnost a ochotu pomáhat, obětovat se a odpouštět. Vypráví příběh „pocivého“ žižkovského kapsáře, který přispěje k odhalení špiona a najde cestu k lásce i návratu k pocivému životu. Vachkův návrat k humoristické tvorbě karikaturou lidských

slabostí, románem *Až se ucho utrhne* (1940), už s popularitou „zlodějského“ románu soupeřit nemohl. Je ostrou kritikou malých spekulantů, podvodníků a jejich přísluhovačů, kteří patřili k městské honoraci v době první republiky.

Znalost polosvěta a jeho obyčejů našla své místo ještě v několika detektivních románech, spojených postavou skromného detektiva Klubíčka. Jako jeden z prvních autorů pozvedl Vachek díky těmto románům českou detektivku na uměleckou úroveň a zařadil se tak mezi zakladatele moderní české detektivní literatury. Román *Tajemství obrazárny* (1928) má dobře promyšlený a zapletený děj, točící se kolem pološileného umělce a krádeže Van Dyckova obrazu. Detektivní příběh *Muž a stín* (1932, ve filmovém zpracování *Vražda v Ostrovní ulici*) řeší otázku vraždy bohaté lichvářky. Ve *Zlé minutě* (1933) sympatický detektiv Klubíčko luští záhadu vraždy na Hřebenkách. V příběhu *Okno* (1958), založeném na metodě psychologické analýzy lidského jednání, pátrá detektiv Klubíčko po pachateli neuvěřitelné loupeže briliantů v klenotnictví na nejživější pražské ulici. V románu z poválečného prostředí *Černá hvězda* (1959) detektiv Klubíčko hledá pachatele tajemných vloupání do vily známé herečky v Praze, za kterými se skrývá složitý špionážní případ. V příběhu *Devatenáct klavírů* (1964), odehrávajícím se za první republiky, pracuje detektiv Klubíčko v českém pohraničí, jež se už chystají uchvátit nacisté, a řeší složitý případ hledání šperků, které ukryl výrobce klavíru ve dvou nástrojích. Ve svém dalším případě *Beranní dvůr* (1964) rozvíjí detektiv Klubíčko pátrací um a kombinační důvtip v případě dvojnásobné vraždy kdesi na Královéhradecku.

Ve Vachkově tvorbě zaujala důležité místo také první i druhá světová válka. Kromě osmidílného dokumentu *Německá válka* (1945-1947, názvy jednotlivých dílů: I. *Hitlerovo tažení proti ČSR*, II. *Válka počne v Praze*, III. *Bleskové války začínají (Polsko)*, IV. *Tři bleskové války (Norsko, Holandsko-Belgie-Francie a Balkán)*, V. *Bitva o Anglii*, VI. *Stalingrad*, VII. *Amerika v boji*, VIII. *Generální ofensiva (ústup z Ruska, boje v Itálii a na Balkáně)*), v němž se pokusil zachytit události druhé světové války v časovém sledu, jak se odehrávaly na všech evropských a afrických bojištích, jí věnoval román *Ztracený úsměv* (1945), zobrazující českou politickou krizi v roce 1938. Psychologizující román *Severní záře* (1956) o mladém profesorovi matematiky nasazeném do továrny a zapojujícím se do protifašistického hnutí, symbolicky vyjadřuje severní záři, která „v noci lidstva vyšlehně, aby ubezpečila ty, kteří již ztrácejí víru, že slunce opět přijde“. S názvem *Život jde dál* (1956) vydal Vachek výbor ze své povídkové tvorby, v níž zachytil léta první světové války i chaotickou dobu těsně po ní. Kniha pro mládež *Ostromíři* (1948) popisuje skrytý zápas mezi českými dětmi z jednoho městečka na Hradecku a velkým oddílem Hitlerovy mládeže, která tam byla přivezena z německých bombardovaných měst a zabrala českým dětem školu, hřiště i říčku. Zájem o historické kořeny rozkladu habsburské monarchie a vzniku československého státu vyústil

v románě *Konec a začátek* (1958). Děj románu se odehrává v posledních měsících první světové války, kdy vojenské události dosvědčovaly, že dojde k porážce Rakouska-Uherska. Zkušenosti reportéra využil Vachek při zpracování románového přepisu stejnojmenné divadelní hry *Aféra* (1959), zabývající se úlohou francouzského spisovatele Emila Zoly v soudním procesu špionážního případu kapitána Dreyfuse.

Kromě beletristického díla napsal Vachek několik dramát. Divadelní prvotina *Ubohý blázen* (1922, premiéra 1923) o znemravňujícím vlivu americké dobrodružky na drobnou evropskou rodinu, je zdramatizovanou novelou *Mary*. Také *Lišák Stavinoha* a *Krev nevolá o pomstu* jsou dramatickými verzemi prozaických kusů. Úspěchu spisovatel dosáhl hrou *Benedek* (1936), v níž je líčen tragický osud generála Benedeka, vojevůdce z prusko-rakouské války roku 1866. Méně šťastnější byla veselohra *Pec* (1937, i premiéra), epizoda ze světové války o mladé ženě ruského mužika, která svede českého zajatce vyslaného úřadem na výpomocné letní práce. Komédie *Věrná vdova* (1938, i premiéra) je zpracováním starověké Petroniovy historky o matroně z Efesu, židovské vdově, jejíž věrnost neodolala náporu prvního římského vojáka. Ve hře *Prsten* (1942, i premiéra) je zápletkou ztráta vzácného drahého prstenu. Divadelní hru *Aféra* (1956, i premiéra) přepracoval autor v roce 1959 na stejnojmenný román. Napsal rovněž filmový scénář *Noc na Karlštejně* (1919, podle J. Vrchlického) a *Vražda v Ostrovní ulici* (1933, podle románu *Muž a stín*), později i televizní scénář detektivní hry *Případ pro tři* (1962, posléze přepracovaný na román *Beraní dvůr*). Jeho díla se též stávala náměty dalších adaptací (např. *Zlá minuta*, *Bidýlko*).

Základními vlastnostmi umělecké osobitosti se Vachkova tvorba v oboru povídky shoduje s jeho dílem románovým. V povídkách je opět do středu hybného děje stavěn románový člověk s přebujelou základní vlastností. Po letech Vachek upravil a přepracoval ukázky svých prvních sbírek próz *Dech smrti*, *Vražda manželstvím a jiné motivy* a *Manželství s mrtvým a jiná próza*, připojil *Vzpouru proti bohu* a ještě dvě povídky z té doby a vydal je souborně jako *První sklizeň* (1940). Do pražského středostavovského prostředí v knize *Život je neúplatný* (1942) zarámoval trojici próz, v níž řeší otázku síly a moci lidského svědomí, jež považuje za nejsilnější hlas v člověku vůbec. Ve svazku *Pondělí* (1943) či *Na sluníčku* (1944) shrnul množství svých pozorování všedních lidí, náčrty, improvizace, glosy k uměleckým otázkám a drobné povídky. Soubor *Trochu slunce* (1957) je výběrem humoresek a satir z knížek *Řešeto*, *Hodný král a statečný vojín* a *Na sluníčku*. Spisovatelovo dětství přibližují *Vzpomínky na starý Hradec* (1960), v nichž připomíná léta dětství prožitá v Hradci Králové. Vachkovu tvorbu definitivně uzavřelo polohistorické a polopohádkové podobenství o všemocné síle umění a lidské soudružnosti *Čarovná flétna* (1964), které je optimistickým poselstvím o síle lásky a moudrosti,

odrážející nezničitelnou víru v hodnotu života přes všechny jeho bludné víry a ničivé smrště.  
Vydání se autor nedožil, zemřel 1. května 1964 v Praze.